

Още веднъж за 9-ти ноември 1877 г. и признателността на Врачани

Земята на Врачанска област е неразделна част от тринадесетвековната история на България. Будното и непокорно население на този край винаги е давало своя принос, споделяло е величието и горестта на народа ни. Ето защо през последните век и половина признателните поколения са осеяли територията ни с паметници на всенародното признание. Когато през октомври/ноември 1877 г. руските и румънски военни подразделения, командвани от ген. Леонов I и полк. Слънчиану, навлезли във Врачанския край, турските пълчища отстъпвали хаотично. По-сериозни стълкновения се водили около Оряхово, но по своя размах, те били несравними с големите сражения в Освободителната война. Това обстоятелство намерило отражение и в строителството на паметници на признателността. Ярво се откроява пословичната храброст, доблест и мъжество на руските воини. Далеч от родината си, те воюват с усещането за справедлива, освободителна кауза. Именно това им дава сили и ги вдъхновява в блестящите примери на героизъм, които и днес са най-високата мяра за човешка добродетел. Още не заглъхнали дулата на оръдията и пушките, а край Мраморен бил поставен надгробен кръст на загинали руски воиници с надпис: "1877. За Русия като кръст во правое". С паметна плоча в западната стена на врачанската църква „Св. Възнесение" било отбелязано погребението на тленните останки на тримата руски прапоршчици край Новачене. По инициатива на местното население край Каменов мост неизвестен каменоделец отбелязал с кръст воденото около река Скът сражение. Дошла свободата, но бойните полета били осеяни с братски могили и безкръстни гробове. Към паметта на героите оставали длъжници живите поколения, съвременниците и потомците. Първите паметници на признателността в страната са построени в годините след войната от руските части и полкове, останали в България в периода на Временното руско управление /1878-79 г/. Някои полкове, отзовани в Русия, изпращали свои представители, които организирали строежа на обелиски и паметни знаци. Тези „паметници на победата" са изградени от Руското военно министерство. Част от тях са докарани готови от Русия или са сглобявани на място. Разорен и изтерзан от орисията на петвековното робство и разрухата на завършилата война, нашият народ не е разполагал със средства в първите дни на свободата за веществен израз на своята

безпределна признателност към героите. Но далеч преди да заглъхнат военните действия нечий български ръце бележили братските могили и гробове с дървени кръстове. Българското население неизменно участвало във въздигането на всички руски паметници. Народната обич, благодарност и почит към освободителите, изкристализирали във всенародно движение за построяване на монументални паметници на признателността. Начело на това движение застанал известния български възрожденец Стоян Заимов, доскорошен водач на III-ти Революционен окръг по време на Априлското въстание. На различни места в страната били изградени повече от 440 паметника за вечен спомен на безсмъртното дело на руските воители. Комитетът възприема формулата средствата за строителството да се събират чрез доброволни дарения от целия български народ. На призива откликнали много хора и се родили над 500 местни клоня, които събирали дар от сърце. Още през 1906 г. народният поет Иван Вазов отрежда на тези храм-паметници важно място, определяйки ги като „ерусалимите на българската признателност”. Историята, прозорлива и мъдра, на чиито везни тежи преди всичко перспективата, потвърди предсказанието на поета. Тя доказва, че паметниците на свободата и паметниците на войната 1877-78 г.- по думите на Стоян Заимов - „са дълбоката връзка между двата братски народа, кръвната историческа връзка, циментирана с дълбока морална наслада.”

Не изминал и четвърт век, а местният общински съвет в Оряхово осъществил решението си за издигане на паметник на румънските войни-освободители. През 1903 г., той бил изграден върху една от височините на изток от града и открит с подобаваща тържественост. Повечето от паметниците, посветени на признателността били дело на местни занаятчии-каменоделци. Едва два от всички тях на чужди скулптори – професионалисти. Именно чрез паметниците на Христо Ботев и на румънските войни-освободители край Оряхово в областта си пробила път модерната европейска скулптура. Перспективите за нейното развитие обаче не били чак дотам оптимистични като се има в предвид оценката на Алеко Константинов, че първия паметник на виден възрожденец след Освобождението стоял като прокълнат”, а сътвореният в Оряхово бил разрушен след Междусъюзническата война и въздигнат 50 г. по-късно. През 20-те и 30-те години във Враца се родили и пулсирали ред неосъществени идеи за увековечаване на личности и събития от Българското възраждане. През 1927 г. в подножието на хижата намираща се

над града си проправя път идеята на Първан Първанов - виден общественик и краевед, за художествено пресъздаване на Вестителя на Свободата, чрез голяма картина в туристическия дом и паметник. Оформящият се парк около хижата подсказал идеята за конструиране на Алея на заслужилите врачани, в която се предлагало да бъдат поставени бюст-паметници на най-изявените. Тази идея изкристализирала бавно през годините и през 1961 г. традицията сътворила още един ритуал, който ни напомня за отминалия паметен ден на Освобождението в неспирния бяг на времето. Въздигнат бил величественият паметник на руския конник-тръбач Петлак, възвестил края на петвековното робство за врачани. Годините не са помрачили спомена за 9 ноември. Драгуни и гренадири от лейбгвардейския полк на ген.-майор Николай Степанович Леонов влезли в ръкопашен бой по пътя на свободата край ботевградското село Новачене и с шурм и храброст освободили Враца. В свирепите боеве загинали прапорщиците Михаил Данилевски, Николай Верински и Дмитрий Назимов. И тримата били погребани с религиозни и граждански почести във Възнесенската черква. С годините врачани препознават паметника като своя „Вестител на Свободата“. Изграден на площадка, към която водят алеи и стотици стъпала от разноцветен пясъчник, върху сивия гранитен постамент изправя ръст скулптурния силует на тръбача - Иван Петлак, възседнал неспокоен кон. Униформата и въоръжението на вестителя подсказват неговата национална и войнска принадлежност. А тръбното му послание звучи повече от половин век през всеки неделен и празничен ден към врачани, напомняйки за възвишения подвиг на освободителите.

Закърмени от рано с почит към освободителите, жителите на Враца продължиха през годините с нов размах делото на Стоян Заимов за увековечаване подвига на героите – руси и румъни. Поставен бе и бюст – паметник на ген. Н. Ст. Леонов, а костите на останалите двама прапорщици биват препогребани с официални почести на хълма Калето, където признателното гражданство всяка година в Деня на своето Освобождение свежда глава в памет на великата саможертва. Тези паметници и днес носят вечно жив героичния епос и величавия подвиг на героите от Освободителната война. Оценени с величината на времето, те принадлежат еднакво и на миналото и на бъдещето !

Красимир Григоров – Зав. отдел „Възраждане“ , РИМ-Враца